



MONTMARTRE.

VERDWIJNEND MONTMARTRE, DOOR OTTO VAN TUSSENBROEK.

(MET ILL. NAAR TEEKENINGEN VAN DEN SCHRIJVER.)

Ville Auguste... cerveau du monde
Astre des Nations... Paris!"
(LE CONTE de L'ISLE).

Montmartre... hoe opent dit enkele woord een zee van herinneringen voor allen die hier leefden en leerden en werkten en hoe wonderlijk is die klank in heel de wereld van kunstenaars, die als in bedevaart gekomen zijn tot dit deel van de „Ville Auguste” het prachtige Parijs....

Montmartre... het vaderland van al wat kunst beoefent; het vaderland der quatz'arts „le véritable pays des rêveurs de tous les pays” zooals een bekend schilder eens gezegd heeft, want Montmartre.... dat is iets dat jeugd beteekent en overmoed en in herinnering zal, ook al is heel het eigenlijk Montmartre verdwenen, dit stadsdeel: de Butte Sacrée, blijven voortleven als iets heel liefs, waar luchtkasteelen gebouwd werden, talloos en hooger dan het hoogste punt van dezen berg, berg van huizen torenend bo-

ven heel Parijs, waar het landelijke en steedsche; het historische en moderne; het

vroolijke en vrome; het eeuwen-oude, eeuwig jonge Montmartre leef. Hier is veel liefs ge-

leefd, maar ook veel leed geleden; hier is de bakermat van de echte vie de Bohème en menig kunstenaar, gestegen uit de diepste armoede tot hoogsten rijkdom, uit de diepste duisternis der onbekendheid tot 't hoogste licht van roem, heeft niettemin hier de gelukkigste jaren van zijn leven doorgebracht.

En nu dit alles dreigt te verdwijnen, nu een niet te keeren vloed van moderne hotels en moderne straten al het lieve en herinnerings-volle gaat verstikken en vertrappen en er binnen korten tijd weinig van het eigenlijk Montmartre zal overblijven, wil ik u als voor een laatste maal voeren langs de nauwe straatjes en oude pleinen en langs de plekken vol van historische beteekenis voor allen die Parijs liefhebben.

Historische beteekenis vooral, want in de geschiedenis van Parijs heeft Montmartre steeds een rol gespeeld. Zij leert ons dat



RUE RUSTIQUE EN EEN DER TORENS VAN DE
BASILIQUE DU SACRÉ CŒUR IN AANBOUW.



CABARET DU LAPIN AGILE.

de naam Montmartre is afgeleid van mons-martis — berg van mars; ook mons-mercurii, berg van Mercurius en later mons-martyrum, martelaarsberg, want hier werden St. Denis en St. Eleuthère, wier namen in twee straten terug te vinden zijn, ter dood gegeeseld. De tempel der martelaren werd gebouwd, en hier hebben Charles VI, Ignacius de Loyola en Henri IV gebeden: de laatstgenoemde overzag van daaruit voor de eerste maal de hoofdstad van zijn Rijk. Een klooster, de abdij van Montmartre werd er geplaatst, doch in 1790 met de daaraan verbonden „église haute” afgebroken. Later werd de kerk St. Pierre gezet, welke nog bestaat en menigmaal heb ik het zoo intieme kerkhof bezocht, met zijn „calvaire”, waar drie levensgrootte kruisbeelden staan onder hooge boomen. Het ligt voor de hand dat dit stadsdeel door

zijn hooge ligging, meer dan 100 meter boven het niveau der Seine, een natuurlijke versterking biedend, bij belegering van Parijs gebezigd werd. De noormannen onder Otto II, de engelschen, de armagnacs, Henri de Navarre, later Henri IV en later weer de Russen en de geallieerden, hebben daarvan gebruik gemaakt. Het volk heeft dezen berg ook eenmaal den naam van mont marat gegeven, een woordspeling die haar oorsprong vindt in het feit, dat Marat, vogelvrij verklaard zijnde in 1781, hier een schuilplaats vond in de steengroeven. Deze steengroeven, in 1846 gesloten, toen een oude molen „la Lancette” genaamd was ondergraven en ingestort, waardoor men vreesde dat heel montmartre hetzelfde lot zou ondergaan, zijn naar men zegt de oorsprong van den naam „Lutèce”, zooals Parijs destijds



BASILIQUE DU SACRÉ CŒUR.

heette. De Grieken noemde het Leucoteciam (leucotis = witheid), doch in hoeverre dit juist is, kan ik niet beoordeelen. Wel lijkt mij deze afleiding niet onaardig voor het tegenwoordige Parijs want denkt men aan deze stad in vergelijking bijvoorbeeld met Londen of andere groote wereldsteden, dan is het een gedachte van blankheid en licht die zich uit in tegenstelling met de andere steden die grijs zijn en donker.

* * *

Zou men nu willen aanduiden wat het eigenlijke Montmartre wel is, men zou op de kaart van Parijs een cirkel kunnen trekken waarvan de grenzen loopen over den Boulevard de Clichy, met Place Blanche, over Pigalle, Boulevard Rochechouart, Barbès

en langs Rue Mercadet, Avenue St. Ouen, Avenue de Clichy om op den Boulevard de Clichy terug te keeren. Dit Montmartre was ten tijde der inlijving bij Parijs een onbeduidende gemeente, een dorp waar de Parijzenaars heengingen om bruiloft te vieren, zooals thans naar Fontenay of Robinson, waar men in de boomen kruipt om te lunchen. — En thans? het heeft een kwart millioen inwoners reeds overschreden en onder die bewoners zijn het vooral de schilders die in den loop der tijden Montmartre „gemaakt” hebben en wereldbekendheid hebben gegeven, met naast hen vooral ook de chansonniers.

In het Louvre ligt een schetsboek van G. Michel, en deze was naar verluidt de eerste schilder die in de Butte zijn tenten heeft opgeslagen. Later, om enkele namen

te noemen: Rousseau, Horace Vernet, Diaz, Troyon, Fromentin, Bonnat en Henner, doch de echte Montmartre-artisten, wier naam op onsterfelijke wijze daaraan verknocht is, zijn vooral Steinlen, Léandre, Ibels, Lepère en last not least Willette.

Willette is de man van wien Camille Maclair gezegd heeft dat hij door zijn werk en karakter, zijn keurig genie en zijn schoone onafhankelijkheid de allegorie-zelve is van de artistieke vrijheid van Montmartre. In dit tijdschrift (zie November 1912) heeft de schrijver Snabilié een artikel gewijd aan Willette, waarin hij zegt:

„Montmartre was het eigenlijke vaderland „van Willette, en hij is een trouwe liefde-„volle zoon van dat met hart en ziel aan-„genomen vaderland geweest, want van het „oogenblik dat Emile Goudeau hem, na hem „en zijn kameraden vanaf de Montagne St. „Généviève, den anderen berg, in het Noorden, „als het beloofde land te hebben aangewezen, „hen door de moerassen der Seine oevers en „den woestijn van het boulevardleven had „heengevoerd naar de Butte Sacrée, heeft „hij er de glorificatie en de vereeuwiging „van ondernomen.” En naast den naam Willette als schilder is die van Rodolphe Salis als chansonnier te noemen. Salis, de man van den „chat noir” waar heel Parijs geweest is om ook de schimmenspelen te zien van Caran d’Ache, Somm en Rivière, „l’Epopée” en „la Marche à l’Etoile” en ook „la Légende de l’Empereur”.

* * *

Komt men van de Rue Rochecouart het eigenlijke Montmartre binnen, dan is men spoedig bij de verschillende cabarets en bij den „chat noir”, waarvoor Willette de zoo beroemde muurschildering „Parce Domine” maakte. Daar is ook de Moulin Rouge, waar de mimi’s pattes-en l’air en de volgelingen van la reine Pomarée hoogtij vieren. Hier heeft men de bakermat der cabarets, waarvan de Quatz’arts, l’Ane rouge,

les Elephants, les Indépendants, le Chien Noir, le Mirliton het meest bekend zijn. En namen als Aristide Bruant, Théodore Botrel, Xavier Privas, Paul Delmet, Montoya mogen niet onvermeld blijven; Rodolphe Salis is zelfs nog eenmaal candidaat geweest voor de volksvertegenwoordiging in 1889, van de „révindications littéraires artistiques et sociales”, met het program „Séparation de Montmartre et de Paris!”

Hij was de koning van den gullen lach, en als ik dit te schrijven zit in mijn atelier in het stille dorp, terwijl de wind waait om het huis in volle vlagen, dan is het mij alsof deze geluiden met zich voert van verre en van vroeger. Het ontroert mij als ik denk aan dat heerlijk gulle lachen, het los-gelatene, het levensvolle lied daar in Montmartre, aan de velen die zijn heengegaan om nooit te keeren en die begraven liggen op het kerkhof van Montmartre: het Cimétière du Nord. Hier rust ook Mürger, wiens „Vie de Bohème” onsterfelijk is. En naast hem de velen die dat leven hebben liefgehad en gekend, kunstenaars in den volsten zin des woords — schrijvers en schilders, componisten, die Frankrijks roem hebben hooggehouden: Stendhal, Renan, Dumas, Heine, Sarcey, Meilhac, Gauthier, de gebroeders De Goncourt en Henner, Neuville, Greuze, Troyon Scheffer; en Halévy, Berlioz, Offenbach, Délibes, Thomas, en wij zien ook hier weer dat „parfois le rire est près des pleurs!”, zooals de griffier van den morgue eens gezegd heeft.

* * *

Van het kerkhof komend door de rue de Maistre of rue des Abesses, is men aangeland in het hart van het oude pittoreske Montmartre. De rue des Saules is een van de meest bekende oude straatjes, ook de rue Cortot en Saint Vincent met de Lapin Agile, een cabaret en „Guingette”, welke vroeger druk bezocht werd door de bohémiens. Op de Place du Tertre

vinden wij de oude „mairie”, het oude stadhuis van het voormalige dorp, en dwalend door deze smalle straten en over

vriendschap sloot. Hij woonde in de Rue Léprieux en hier had de verhandelaar Père Tanguy menigmaal een schilderij van Van Gogh voor



MOULIN DE LA GALETTE.

dit vredig dorpsplein, waant men zich verre van de metropolis, het rumoerige Parijs. Hier is het waar Vincent van Gogh gewoond heeft en met Gauguin en Toulouse Lautrec

zijn venster staan, terwijl in het café Le Tambourin een decoratie van hem te vinden was, die later, toen het café werd verplaatst, verloren is gegaan.

Men kan zich zoo voorstellen welk een beroering de tijding gebracht heeft onder die bent van echte Montmartois, toen besloten was vlak bij de place du Tertre een reusachtige kerk te bouwen „afin de placer la France sous la protection du Sacré Coeur”. Deze kerk in quasi romaansch-byzantijnschen stijl, beheerscht heel Parijs, en men moge over het gebouw zelve van meening verschillen, over het schilderachtig aspekt zal men het vrijwel eens zijn. Het is wondermooi als heel Parijs in schaduw ligt en de Sacré Coeur allen door de zon fel beschenen als een witte Graalstempel boven alles uitstaat en 's avonds ook, als het laatste rosse zonlicht de torenkoepels beschijnt, kan men zich moeilijk iets schoeners denken. Om en bij die „witte” kerk wordt nu gebouwd, de oude huisjes worden afgebroken, lieve herinneringen en plekken vol van charme voor wie hier leefden, worden onder sloopershanden ruw vermoord. En het is alsof de oude molens, de moulin de la Galette en de moulin Butte à Fin, hun wieken als armen smeekend ten hemel opheffen om hen toch te sparen en de

„Vieuxmurs, recoin, verger, cahute,
Où le soleil dore un haillon
En pente folle, en radillon
Tout Montmartre grimpe ou culbute
Jadis s'est posé, sur la Butte
Comme un étrange papillon
l'Aile prise dans un rayon
Un vrai moulin où l'on chahute”.

Deze molens moet men zien van den kant waar geen vreemdeling komt, niet van de voorzijde maar van het daarachter liggend rommelige terrein. Menigmaal heb ik daar gezeten tusschen brokken steen en vervallen hutten en oude muren en gemijmerd over al hetgeen zij aan hun voet hebben zien gebeuren.

De bekende Engelsche schrijver George Moore heeft het zoo goed gezegd: „the Butte is full of suggestion, grand folk must have lived here”. En ik denk aan „the

grand folk” van kunstenaars, die hier hunne warme en rijke levens hebben uitgeleefd en in hunne rijke werken onsterfelijk. Als in een droom gaat heel die bent van kunstenaars en heel de stoet van door hun genie geschapen wezens mij voorbij... Bekende wijzen hoor ik in het licht gesuizel van den wind in de vlierstruiken achter mij. En over gansch Montmartre daalt de avond. Voor het laatst wil ik nog eens gaan door de nauwe straten, tusschen de afgebrottelde met mos-begroeide schuine muren. Smalle deuren geven toegang tot nauwe gangen en scheeve trappen; over de oude hobbelige keien klinkt luid mijn tred. Een lucht van knoflook en wijn hangt tusschen de huizen. In het midden van een cour in een verwilderd tuintje staat een oud Venusbeeld door een wilde klimroos begroeid.... Een vensterluik wordt opengeworpen en een blanke vrouwenarm tast in stil bewegen langs de gordijnen.... Een zacht gefluister klinkt uit het alkoof en buiten plotseling het luidkeels zingen van een merel.... Het is warm en broeierig, overal komen nu de bewoners hun stoelen en bankjes buiten zetten om rustig neer te zitten en de dikke „marchand de vins”, de donkere „charbonnier” en de „concierges en camisole” willen met hun gezin wat lucht happen en uitrusten van hun dagwerk. Hier zijn geen fietsen, geen trams, geen rijtuigen, geen auto's, hier is het stil. Een ijzeren barrière staat dwars in de smalle straten, welke alleen voor voetgangers bestemd zijn. Beneden ligt de heksenketel Parijs, hier boven is het vredige Montmartre. Het schemert tusschen de muren van de nauwe steeg, ik moet nu en dan tasten om den weg te vinden, tegen den avondhemel zie ik het grillig silhouet van een scheeven schoorsteen en aan het einde van deze straat vind ik een trap met uitgesleten treden naar den heuvel leidend, waar ik de oude molens weet, die met hun donkere roerlooze wieken als groote kruizen staan. Als dan schilders en studen-

ten met hun meisjes, hun coco-tjes en chi-chitjes de molens beklimmen en de reine avondlucht doen trillen met hun zang van jeugdig leven; als er soms een overmoedige van hen in een der rechtopstaande molenwieken klautert en wuift naar het onder hem liggend Parijs, dan wordt het mij zonderling te moede als ik denk hoe ook deze dingen plaats zullen maken voor de groote huizen van zandsteen gebouwd, met elektrische liften en vergulde „grilles”, met balconen en marquises, nieuw en akelig en hard en zonder eenige bekoring. En als dan, zooals in de teekening van de Rue Girardon, aan de eene zijde de molens rustig staan te droomen en aan den anderen kant groote stellingen verrijzen, voor opbouw der moderne hôtels, dan voel ik maar al te goed dat het laatste uur voor Montmartre heeft geslagen.

Dan luidt de groote „Savoyarde”, de klok van de Sacré Coeur en grootste klok in Frankrijk als een doodsklok over de Butte. Zou de Chevalier de la Barre het hooren, wiens standbeeld daar staat en zou menigeen zich niet keeren in zijn graf als hij wist hoe hier sloopershanden het vaderland der vie de Bohème vermoorden gaan? Daar sta ik dan en overzie van hier

heel Parijs — ginds de Eiffeltoren en het groote wiel, de dubbeltorens van Notre Dame en van St. Sulpice, de dom van het Panthéon en Sorbonne, het Hotel de Ville, de Tour St Jacques, Hotel des Invalides, Institut de France en als fijne naalden in de avond-schemering verweg de colonnes Juillet en Vendôme. En aan de achterzijde van de Butte ligt Clignancourt, de geheele fabrieks-

buurt van Clichy tot Aubervilliers in rook en smook omhuld uit honderden schoorsteenen. Dan daal ik stil de trappen af van de Rue Müller en als ik beneden ben zie ik voor de laatste maal naar boven. Het is dàar, dat in een groote nis der Basilique een reusachtig wit Christusbeeld de armen spreidt over de stad en het late licht schittert op zijn gouden hart.

En als later op den avond de wieken van de molen de la Galette zich scherp afteekenen tegen het maanlicht, dan dwalen de Muset-

tes en Rodolphe's, de Marcel's en bleeke Mimi's weer rond in zoet gemijmer en gefluister en klinkt een lieve stem die zingt:

„Allez où vont nos libertés
Allez où va notre jeunesse”.....

* * *

Het Eksternest,
Laren, N.-H., 1915.



RUE GIRARDON.